

XVIII
a m ž i a u s
studijos

8

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Vyrai ir moterys

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII
a m ž i a u s
studijos

8

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Vyrų ir moterų

Sudarytoja
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2022

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Praho Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Habil. dr. Andrej MACUK

Lenkijos mokslų akademijos Tadeuszo Manteuffelio Istorijos institutas |

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

PD habil. dr. Christiane SCHILLER

Berlyno Humboldtų universitetas | Humboldt-Universität zu Berlin

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo

Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-22-16)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Tilto g. 17, 01101 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos

(LIBIS) portale [ibiblioteka.lt](http://biblioteka.lt)

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2022

© Straipsnių autoriai, 2022

© Lietuvos istorijos institutas, 2022

ISBN 978-609-8314-18-2

ISSN 2351-6968

TURINYS

- Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 10
Moterų istorija tarp (Europos) Rytų ir Vakarų, arba vėl kryžkelėje /
Dalia Leinartė . . . 13
The History of Women between (European) East and West, or at a Crossroads
Again / *Dalia Leinartė* . . . 19

VYRAI IR MOTERYS VIEŠOJOJE ERDVĖJE

Gabrielė Jasiūnienė

- Herbas kilmingos XVII–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moters
gyvenime – svarbi identiteto dalis . . . 28
The Coat of Arms in the Life of a Noblewoman in The Seventeenth-Eighteenth Century
Grand Duchy of Lithuania: An Important Part of Identity. *Summary* . . . 45

Aistė Paliušytė

- Dailės mecenatystė Radvilų dvare Vetinų laikais: našlės, žmonos ir dukros . . . 46
Patronage of Art at the Radvila Court During the Wettin Period: Widows, Wives and
Daughters. *Summary* . . . 75

Dariusz Rolnik

- Codziennosc̄ żon senatorów „nowej kreacji” w czasach stanisławowskich na
kresach wschodnich Rzeczypospolitej – trzy mało znane białogłowy . . . 76
Naujai paskirtų senatorių iš rytinių Respublikos vaivadijų žmonių kasdienybė Stanislovo
Augusto laikais: trys mažai žinomos moterys. *Summary* . . . 95

Lina Balaišytė

- Vincento Ignaco Marevičiaus „Abiejų lyčių edukacijos sistema“: apie natūralaus
ugdymo adeptą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje . . . 97
Wincenty Ignacy Marewicz’s “A System of Education for Both Sexes”: About an Adept of
Natural Education in the Grand Duchy of Lithuania. *Summary* . . . 114

Ewa Kula

- Bracia Feliks i Marcin Ancypowie, czyli o trudach pracy nauczycielskiej w
czasach Komisji Edukacji Narodowej . . . 115
Broliai Feliksas ir Martymas Antipai, arba apie Tautinės edukacinės komisijos laikų
mokytojų darbo sunkumus. *Santrauka* . . . 129

PRIVATI ERDVĖ: SANTYKIAI ŠEIMOJE

Violeta Pansevič

XVII a. antrosios pusės – XVIII a. pomirtiniai turto inventoriai – Vilniaus miestiečių moterų kasdienybės istorijos šaltinis . . . 132

Posthumous Property Inventories of the Second Half of the Seventeenth and the Eighteenth Century: A Historical Source on the Daily Life of the Women of Vilnius. *Santrauka* . . . 161

Rita Regina Trimonienė

Sugyvenimas ir meilė. Jokūbo Nagurskio šeimos pavyzdys . . . 163

Concordance and Love. The Case of Jacob Nagórsky's Family. *Summary* . . . 177

Jolita Sarcevičienė

„Nieko negaliu nuveikti be tavo, širdelė, valios...“

Teresės Rachelės Sapiegienės laišakai vyrui Antanui Kazimierui Sapiegai . . . 178

There is nothing I can do without the will of my heart... Teresa's Rachel's Sapiežyna's Letters to her Husband Antoni Kazimierz Sapieha. *Summary* . . . 205

VAIZDAI IR ĮVAIZDŽIAI

Rūta Janonienė

Du vyrai smuklėje . . . 208

Two Men in a Tavern. *Summary* . . . 219

Lijana Birškytė-Klimienė

Šv. Onos – idealios žmonos, motinos ir senelės įvaizdis XVIII a. – XIX a.

pirmosios pusės Lietuvos katalikiškoje dailėje . . . 220

and Grandmother – in Lithuanian Catholic Art of the Eighteenth and the First Half of the Nineteenth Century. *Summary* . . . 265

Regina Jakubėnas

„Rozprawa Litwy z Polską“. O Jaśnie Oświeconą Księżniczkę Karolinę Katarzynę Radziwiłłównę . . . 268

„Lietuvos ir Lenkijos mūšis“ dėl jos šviesybės kunigaikštytės Karolinos Kotrynos Radvilaitės. *Santrauka* . . . 287

VYRAI IR MOTERYS RELIGINĖSE BENDRUOMENĖSE

Vaida Kamuntavičienė

Klauzūros ir neturto problema Kauno bernardinių vienuolyne . . . 290

The Issue of Enclosure and Poverty in the Convent of Bernardines in Kaunas. *Summary* . . . 307

Andrea Mariani

W stanie wdowim synogarliczym nieobrażonym krokiem postępowała. Jezuici w kręgu wdów w Rzeczypospolitej Obojga Narodów XVII i XVIII wieku . . . 308
Būdama vargšė našlė, ji žengė nuolankiai. Jėzuitai ir našlės Abiejų Tautų Respublikoje XVII–XVIII amžiuje. *Santrauka* . . . 336

Karolis Tumelis

Viešas reikalas? Bylos dėl impotencijos XVII–XVIII a. Vilniaus ir Žemaitijos katalikų konsistorijose . . . 337
A Matter of Public Concern? Impotence-Related Cases in the Catholic Consistories of Vilnius and Samogitia in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. *Summary* . . . 356

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Merkinės seniūno Antano Kazimiero Sapiegos 1722–1729 metų dienoraštis, iš lenkų kalbos vertė, įvadą ir komentarus parengė Jolita Sarcevičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021. – 484 [1] p.; 27 cm + 1 elektron. opt. diskas (CD-ROM). ISBN 978-609-8183-90-0
Darius Vilimas . . . 360

Łukasz Wróbel. *Józef Jerzy Hylzen. Studium kariery magnackiej w XVIII wieku.* Toruń: Wydawnictwo naukowe uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2022. – 402 p. ISBN 978-83-231-4607-0
Ramunė Šmigelskytė-Stukienė . . . 362

Asmenvardžių rodyklė . . . 366

Vietovardžių rodyklė . . . 380

VINCENTO IGNACO MAREVIČIAUS „ABIEJŲ LYČIŲ EDUKACIJOS SISTEMA“: APIE NATŪRALAUS UGDYMO ADEPTĄ LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAİKŠTYSTĖJE

LINA BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Anotacija. Straipsnyje aptariama Apšvietos laikų literato Vincento Ignaco Marevičiaus (*Wincenty Ignacy Marewicz*, 1755–1822) kūrinyje *Neįgyvendintas projektas* (1788 m.) pristatyta vaikų mokymo sistema. Gamtos stebėjimu paremta sistema turėjo akivaizdžių sąsajų su Europoje XVIII a. antroje pusėje paplitusia natūralaus ugdymo teorija. Straipsnyje nagrinėjama, kaip iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės smulkiosios bajorijos sluoksniu kilęs rašytojas adaptavo madingą edukacijos teoriją ir kokie galėjo būti šio edukacijos projekto šaltiniai.

Reikšminiai žodžiai: Vincentas Ignacas Marevičius, XVIII a. literatūra, natūralus ugdymas, Jeanas Jacques’as Rousseau.

XVIII a. visoje Europoje vyko intensyvios diskusijos apie vaikų švietimą. Šiame amžiuje pasirodė daugybė edukacijos klausimus nagrinėjusių traktatų, mokymo sistemos reformavimo projektų, vaikų auklėjimo vadovų ir t. t. Daug Apšvietos mąstytojų ėmė žvelgti į edukaciją kaip į intelektualinę laboratoriją, kurioje gali būti patikrintos naujos idėjos apie sąmonės prigimtį, žmogaus tobulinimą ir socialinę harmoniją¹. Dar XVII a. pabaigoje anglų filosofo Johno Locke’o suformuluota teorija apie tai, kad vaikas ateina į pasaulį kaip *tabula rasa* ir mokosi per patirtis, sąveikaudamas su aplinka, paveikė daugelio Europos mąstytojų požiūrį į vaikų ugdymo galimybes. Ji tapo inspiracijų šaltiniu daugeliui Apšvietos pedagogikos teoretikų². Vienas iš jų buvo Jeanas Jacques’as Rousseau, kurio edukacijos teorija padarė didelę įtaką vėlesnei pedagogikos raidai, taip pat ir Abiejų Tautų Respublikoje.

1 Natasha Gill, *Educational Philosophy in the French Enlightenment. From Nature to Second Nature*, London, New York: Routledge, 2016, p. 1.

2 Tai, kad 1693 m. išleistas J. Locke’o (1632–1689) veikalas *Mintys apie edukaciją* ir keleriais metais anksčiau publikuotas *Traktatas apie žmonių protą* turėjo didelę reikšmę Apšvietos pedagogikos teorijai, pripažįsta daugelis edukacijos istorijos tyrėjų. Toks tvirtinimas randamas ir šiame straipsnyje naudotoje literatūroje: Arianne Baggerman, Rudolf Dekker, *Child of the Enlightenment. Revolutionary Europe Reflected in a Boyhood Diary*, Leiden, Boston: Brill, 2009, p. 49–50; Andrew O’Malley, *The Making of the Modern Child: Children Literature in the Late Eighteenth Century*, New York: Routledge, 2012, p. 67; Natasha Gill, *op. cit.*, p. 1–2.

1762 m. buvo išleistas J. J. Rousseau kūrinys *Emilis, arba Apie auklėjimą* (*Émile ou de l'éducation*), autoriaus pristatomas kaip romanas, nors iš tiesų buvo pedagoginis traktatas, kuris visiškai pakeitė požiūrį į vaiką. J. J. Rousseau adaptavo J. Locke'o empirinio lavinimo idėją, tačiau matė vaiką ne kaip švarią lentą, bet kaip rezervuarą, pripildytą įgimtų gebėjimų ir galių, kurie turėjo išdygti kaip sėkla³. J. J. Rousseau idealas buvo natūralumo būseną, o civilizaciją ir kultūrą jis matė kaip grėsmę individui ir visuomenei. J. J. Rousseau manymu, geroji vaiko prigimtis turi būti kuo mažiau žalojama kultūros, todėl jo ugdymas turi vykti kaime, toli nuo civilizacijos, artimiausioje gamtai aplinkoje. Vaikas turėjo mokytis iš patirties, bandymų ir klaidų keliu⁴.

Kūrinys *Emilis* pasirodė kaip tik tuo metu, kai tradiciniai lavinimo metodai visur buvo kvestionuojami. Problema tarsi kabojo ore⁵. Nemažai leidinyje *Emilis* išdėstytų tiesų suformavo ankstyvosios Apšvietos edukacijos teoretikai, tačiau Ženevos filosofo mintys vis dėlto laikytos revoliucingomis⁶ ir kaip tik J. J. Rousseau laikomas natūralaus ir individualaus ugdymo krypties pedagogikoje pradininku⁷. Jo kraštutinai traktuojamas natūralizmas atkreipė dėmesį į įgimtas vaiko galias ir pagarbą vaiko autonomijai. Preciziškiau nei pirmtakai J. J. Rousseau apibrėžė žmogaus raidos fazes ir pirmasis atkreipė dėmesį į lūžinę brendimo etapo reikšmę, paskatino pedagogikos sąsają su psichologija atradimą. J. J. Rousseau individualistinė ugdymo koncepcija pabrėžė lemiamą tiesioginio vaiko susilietimo su įvairiomis gyvenimo apraiškoms ir gamtos reiškiniais vaidmenį, tiesioginio patyrimo vertę, ugdomąją „natūralios baismės“ įtaką⁸.

Vos išleistas *Emilis* tuoj pat buvo uždraustas Paryžiuje ir Amsterdame, tačiau nepaisant to vėlesni jo leidimai ėmė sparčiai plisti visuomenėje. Romanas sukėlė audringą tiek teigiamą, tiek neigiamą reakciją. Veikiant kūrinio *Emilis* idėjoms išaugo visa pedagoginė literatūra ir atsirado daug pedagogų, sekusių J. J. Rousseau pažiūromis⁹. Filosofo mintis apie natūralų ugdymą paskatino susižavėjimą „laikiniais vaikais“. Šie toli nuo civilizacijos augę vaikai atrodė kaip idealūs atvejai J. J. Rousseau idėjoms patikrinti. Be to, pirmais metais po romano publikavimo

3 Arianne Baggerman, Rudolf Dekker, *op. cit.*, p. 49–50.

4 *Ibid.*, p. 50–51.

5 *Ibid.*, p. 54.

6 Plačiau apie pirmtakų įtaką J. J. Rousseau idėjoms žr. Natasha Gill, *op. cit.*, p. 185.

7 Olga Jablonko, Filozofia wychowania Jana Jakuba Rousseau. Prieiga per internetą: http://pedagogika-filozoficzna.eu/wp-content/uploads/2017/12/9-Jablonko-100-107-pf_11-12.pdf.

8 Kamilla Mrozowska, Wstęp, in: *Pisma i projekty pedagogiczne doby Komisji Edukacji Narodowej*, wybrała, wstępem i przypisami opatrzyla Kamilla Mrozowska, Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973, p. XVI–XVII.

9 Pvz., J. J. Rousseau buvo svarbiausias vokiečių pedagogų, pasivadinusių filantropistais, judėjimo švyturys. Filantropistai ketino praktikoje įgyvendinti J. J. Rousseau idėjas, buvo įsteigę leidyklą ir knygų parduotuvę, kurioje leido ir parduodė vadovėlius, patarimų ir vaikų knygas, žr. Arianne Baggerman, Rudolf Dekker, *op. cit.*, p. 56.

daug tėvų pradėjo auginti savo vaikus pagal J. J. Rousseau principus ir nemažai tokių atvejų buvo dokumentuota, tačiau paaiškėjo, kad visi bandymai perkelti filosofo patarimus į praktinį gyvenimą baigdavosi nesėkmingai¹⁰. Pats J. J. Rousseau pasakojimą apie Emilio ugdymą traktavo kaip pretekstą paskelbti daugelį savo tiesų¹¹.

J. J. Rousseau kūryba buvo žinoma Abiejų Tautų Respublikoje nuo XVIII a. 7-ojo dešimtmečio. Gausios aliuizijos, užuominos, poleminiai pasisakymai, o visų pirma įvairios inspiracijos, kylančios iš jo darbų, užėmė svarbią vietą Respublikos kultūros gyvenime. Apie skaitymą – daugiausia prancūziškai, kadangi Apšvietos metu nedaug J. J. Rousseau darbų buvo išversta į lenkų kalbą, – liudija filosofo kūrinių to meto bibliotekose, prekyba jais ir jo idėjų pažinimo įrodymai Respublikos raštijoje¹². J. J. Rousseau pažiūros vertintos kontroversiškai, tačiau jo palaikytojų balsas Abiejų Tautų Respublikoje buvo stipresnis nei kritikų, ypač XVIII a. pabaigoje, kai plėtojosi sentimentalistinė kryptis literatūroje ir reformatoriškos tendencijos politiniame gyvenime¹³. Ryšys su J. J. Rousseau refleksijomis visuomeninės-politinės minties sferoje buvo ypač svarbus, nes reformatoriška mintis buvo paremta ir specialiai Respublikai parašytomis *Pastabomis Lenkijos valdymui*¹⁴.

Atgarsio Abiejų Tautų Respublikoje sulaukė ir J. J. Rousseau edukacijos teorija. Buvo matoma didelė romane dėstomų idėjų vertė, tačiau drauge matytas ir ugdymo sistemos „nesaugumas“. Nerimą kėlė pirmiausia religinis Emilio ugdymas¹⁵. Jau 1765 m. periodiniame leidinyje *Monitor* buvo publikuotas trumpas *Emilio* fragmentų rinkinys, bet šio leidinio bendradarbis rašė:

Mačiau jame [*Emilyje*] drauge su puikiu stiliumi ir nuostabiai geromis, išmintingomis, giliomis refleksijomis sofizmus, gąsdinančius visus tikinčiuosius. Kiek kartų norėjau išversti šį veikalą į gimtąją kalbą dėl išskirtinių jo minčių, tiek kartų, priblokštas tų pavojingų svarstymų, apie kuriuos anksčiau užsiminiau, atsisakydavau kaip kalnakasys, kuris nustojo kasti auksą dėl išsiskiriančio arseno.¹⁶

10 Arianne Baggerman, Rudolf Dekker, *op. cit.*, p. 52.

11 Kamilla Mrozowska, *op. cit.*, p. XVI.

12 Teresa Kostkiewiczowa, Zofia Sinko, Russoizm, in: *Słownik literatury polskiego oświecenia*, pod redakcją Teresy Kostkiewiczowej, Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 2002, p. 538. Plačiau apie J. J. Rousseau pedagogikos teorijos refleksiją atsiminiuose, korespondencijoje ir literatūros kūriniuose žr. Dorota Zołądz-Strzelczyk, Kilka uwag o znajomości dzieła Jana Jakuba Rousseau w Polsce na przełomie XVIII i XIX wieku, in: *Problemy Wczesnej Edukacji*, 2015, Nr. 2 (29), p. 7–15.

13 Teresa Kostkiewiczowa, Zofia Sinko, *op. cit.*, p. 539.

14 Apie *Pastabų Lenkijos valdymui* refleksiją Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje žr. Dalius Viliūnas, Vygandas Aleksandravičius, *Jeanas-Jacquesas Rousseau ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016.

15 Teresa Kostkiewiczowa, Zofia Sinko, *op. cit.*, p. 540.

16 Maryan Szyjkowski, *Mysł Jana Jakóba Rousseau w Polsce XVIII wieku*, Kraków: Akademia Umiejętności, 1913, p. 196.

Vis dėlto nemažai J. J. Rousseau pedagogikos idėjų tapo Respublikos rašytojų ir pedagogikos teoretikų inspiracijos šaltiniu. Ženevos filosofo teorijos krito į palankią, švietimo tobulinimo siekusios visuomenės dirvą¹⁷. Abiejų Tautų Respublikos savitumas buvo tas, kad čia pedagoginė mintis glaudžiai siejosi su stiprėjančiu suvokimu apie politinių reformų būtinybę, tad permainingas švietimo sistemoje buvo vykdomos valstybės mastu¹⁸. 1773 m. buvo įsteigta Tautinė edukacinė komisija, o jos įsteigimas buvo pirmas įvykis, kai valstybė tiesiogiai pati ėmėsi tvarkyti švietimo reikalus¹⁹. Netrukus Tautinė edukacinė komisija pateikė kvietimą siųsti jai mokyklų reformų projektus ir tai mobilizavo visų švietimo reikalais besidominčiųjų aktyvumą. Švietimo reformas visi laikė Respublikos pataisymo instrumentu²⁰.

Mokslininkai, tyrinėję Abiejų Tautų Respublikos edukacijos istoriją, pastebi, kad naujos mokyklų organizacijos autoriai žinojo J. J. Rousseau koncepciją ir daugelyje su jos veikla susijusių dokumentų galime rasti J. J. Rousseau teiginių, nors tiesioginių jo tekstų citatų nebuvo²¹. Ženevos filosofo pedagogikos teorijos inspiracijos buvo matomos Tautinės edukacinės komisijos darbuose, kuri akcentavo fizinį ir moralinį jaunuomenės lavinimą ir moksle taikė indukcijos metodą, postulodama mokinio charakterio ypatybių ir gabumų pažinimą, pabrėždama mokytojo vaidmens svarbą²². Šios idėjos buvo svarbios ir ugdant diduomenę. J. J. Rousseau teorija sustiprino supratimą apie vaiko lavinimo šeimoje svarbą ir aktyvų tėvų įsitraukimą į ugdymo procesą²³.

Gerokai mažiau žinome apie tai, kokią poveikį J. J. Rousseau pedagoginės teorijos turėjo žemesniuose visuomenės sluoksniuose. Straipsnyje nagrinėjamas Vincento Ignaco Marevičiaus kūrinys yra vienas iš retų pavyzdžių, kaip natūralaus ugdymo teorija buvo panaudota iš Lietuvos smulkiosios bajorijos kilusio rašytojo

17 Apie tai plačiau žr. Jolita Sarcevičienė, Tėvai, vaikai ir ugdymas namuose XVIII a. antrojoje pusėje, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 2: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Valstybė. Kultūra. Edukacija*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 148–150.

18 Kamilla Mrozowska, *op. cit.*, p. XXVIII.

19 Apie tai plačiau žr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Eduardas Brusokas, Liudas Glemža, Robertas Jurgaitis, Valdas Rakutis, *Modernios administracijos tapimas Lietuvoje: valstybės institucijų raida 1764–1794 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2014, p. 158.

20 Kamilla Mrozowska, *op. cit.*, p. XXVII–XXVIII.

21 Maryan Szykowski, *op. cit.*, p. 199–201; Irena Szybiak, Janina Kamińska, Idee wychowawcze Jeana-Jacques'a Rousseau w przepisach dla szkół Komisji Edukacji Narodowej, in: *Szkola, nauczyciel, wychowanie. Wybór studiów z okazji jubileuszu 75. urodzin i wieloletniej pracy naukowej*, red. Janina Kamińska, Adam Fijałkowski, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2016, p. 449.

22 Teresa Kostkiewiczowa, Zofia Sinko, *op. cit.*, p. 540.

23 Apie tai plačiau žr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Child education in the family of Michał Kleofas Ogiński (1765–1833), in: *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, 2019, Nr. 3–4, p. 8–9. Apie J. J. Rousseau teorijos atgarsius pedagoginiuose darbuose, taikomuose ugdymui namuose, taip pat žr. Jolita Sarcevičienė, *op. cit.*, p. 161.

sukurtoje vaikų edukacijos sistemoje. Į V. I. Marevičiaus kūrinį tyrime bus žvelgiama kaip į šaltinį, kuris suteikia galimybę atpažinti Apšvietos idėjų sklaidos, naujų edukacijos idėjų paplitimą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje²⁴. Bus bandoma įžvelgti, kas V. I. Marevičiaus kūryboje buvo tipiška ir kokių individualių niuansų jai suteikė konkreti asmenybė.

Rašytojo kūryba buvo aptarta Lenkijos literatūros istorikės Elžbietos Aleksandrowskos parengtose biogramose trims biografiniams žodynams²⁵, šios mokslininkės įžvalgas papildė Anna Petlak, išleidusi jo ankstyvojo laikotarpio lyriką²⁶, tačiau į V. I. Marevičiaus darbus, skirtus edukacijos klausimams, istoriografijoje dar nebuvo atkreiptas dėmesys.

V. I. Marevičius buvo nežemės bajoras, Trakų vaivadijos rotmistras, bandęs išgyventi iš knygų rašymo ir leidybos²⁷. Jis gimė Trakų pavieta, mokėsi Vilniaus jėzuitų mokykloje, bet mokslus baigė gramatikos klase ir, „ieškodamas fortūnos“, kelerius metus keliavo po šalį. Trejus metus jis praleido Varšuvoje, bandydamas išspręsti įvairius teisinius klausimus, ir 1783 m. grįžo į Vilnių. Po metų jis vėl išvyko į Varšuvą ir gyveno joje dar ketverius metus. Čia ėmė publikuoti savo kūrinius. 1788 ir 1789 m. sandūroje literatas vėl grįžo į Vilnių ir gyveno čia iki XIX a. pradžios. V. I. Marevičius mirė Varšuvoje 1822 m.

Rašytojo kūryba buvo labai įvairi ir apėmė visą spektrą žanrų nuo meilės lyrikos iki komedijų ir dramų. Tarp jo kūrinių buvo ir politinis projektas, sentencijų rinkinys, politinė opera ir t. t. Knygas V. I. Marevičius dažniausiai spausdino savo lėšomis ir daugelyje skelbė dedikacijas, skirtas galingiesiems, kurių paramos prašė arba kuriems jautėsi dėkingas. Gausi kūryba tarp amžininkų lėmė V. I. Marevičiui

24 Straipsnyje aptariama knyga buvo publikuota Varšuvoje, tačiau tais pačiais metais jos autorius grįžo gyventi į Vilnių ir čia praleido 15 metų ar daugiau. Pats V. I. Marevičius nėra akcentavęs savo lietuviškos tapatybės, veikiau save pristatė kaip Abiejų Tautų Respublikos pilietį, tačiau Lietuva buvo jo gimtinė, kurioje buvo prarastos ir siekiamos atgauti senelių valdos, čia jis buvo numatęs įsitvirtinti ir kurti šeimą. Apie tai, kad ketino tuoj pat grįžti iš Varšuvos į Lietuvą, vos tik išspręs teisinius klausimus, mini ir keliuose Varšuvoje rašytuose eilėraščiuose, taip pat šiame straipsnyje pristatomame kūrinyje.

25 Elżbieta Aleksandrowska, Marewicz Wincenty Ignacy, in: *Polski Słownik Biograficzny* (toliau – *PSB*), t. XIX, Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974; Eadem, Wincenty Ignacy Marewicz, in: *Pisarze polskiego oświecenia*, red. Teresa Kostkiewiczowa, Zbigniew Goliński, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994, p. 332–341; Eadem, Marewicz Wincenty Ignacy (1755–1822), in: *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 2, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2001, p. 427–429.

26 Anna Petlak, *Wprowadzenie do lektury*, in: Wincenty Ignacy Marewicz, *Zbiory poetyckie*, opracowała i wstępem opatrzyła Anna Petlak, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018, p. 13–81.

27 Plačiau apie V. I. Marevičiaus biografiją žr. ankstesnėse išnašose minėtus E. Aleksandrowskos ir A. Petlak darbus, taip pat žr. Lina Balaišytė, Vincentas Ignacas Marevičius apie save ir Tėvynę: XVIII a. pabaigos literato (savi)refleksijos, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 6: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Personalijos. Idėjos. Refleksijos*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020, p. 294–322.

grafomano reputaciją, tačiau šiuolaikiniai literatūros tyrėjai šio rašytojo kūrybos nevertina taip kritiškai. E. Aleksandrowska pavadino V. I. Marevičių nors „neabejotinai antraeilium“, tačiau vienu originaliausių Apšvietos rašytoju²⁸. Ši mokslininkė taip pat pastebėjo, kad visa V. I. Marevičiaus kūryba buvo persmelkta J. J. Rousseau dvasia, o artimas šiam filosofui autentiškumo ir natūralumo siekis sudarė pagrindą nuolatiniam V. I. Marevičiaus siekiui demaskuoti visuomenės blogybes²⁹.

Straipsnyje aptariamas V. I. Marevičiaus kūrinys vadinosi *Neįgyvendintas projektas proza ir eilėmis* ir buvo išleistas 1788 m. Varšuvoje³⁰. Kūrinyje autorius pristato savo būsimą gyvenimo projektą, kurį būtų galėjęs įgyvendinti, jei būtų vedęs. Viena iš šio projekto dalių, pavadinta „Abiejų lyčių edukacijos sistema“, buvo skirta būsimų vaikų ugdymui. Kadangi autoriaus vedybiniai planai nepavyko, todėl gyvenimo projektą jis pavadino neįgyvendintu.

Šį veikalą galime laikyti vienu savičiausių V. I. Marevičiaus kūryboje. E. Aleksandrowska teigė, kad tokį, sunkiai konkrečiam žanrui priskirtiną kūrinį ji pavadintų *quasi silva rerum*. Negalėčiau sutikti su tokiu *Neįgyvendinto projekto* apibūdinimu. Iš pirmo žvilgsnio kūrinys gali atrodyti kaip padrikas įvairaus turinio ir formos tekstų rinkinys, tačiau atidesnis skaitymas suteikia galimybę pamatyti aiškią kūrinio struktūrą ir nuoseklų dėstymą. Sakyčiau, kad V. I. Marevičius, dėstydamas savo gyvenimo planą, drauge pateikė labai „socialų“ kūrinį, iš kurio sužinome, kaip autorius įsivaizdavo idealųjį pilietį, visuomenę, gyvenamąją vietą, šeimą ir vaikų ugdymą.

Kaip ir daugelis V. I. Marevičiaus kūrinių, *Neįgyvendintas projektas* yra labai asmenišką. Rašytojui buvo artimas sentimentalizmo literatūrai būdingas autentiškumo siekis ir iš jo literatas, E. Aleksandrowskos pastebėjimu, perėmė kraštutines pažiūras, patį save suvokęs kaip įdomiausią literatūrinio aprašymo objektą³¹. V. I. Marevičius dažnai pasitelkdavo savo gyvenimo peripetijų aprašymus tiek visuomenės kritikai, tiek savo pažiūroms dėstyti. Tad ir *Neįgyvendintas projektas* buvo skirtas aprašyti, tariamai pasirėmus asmenine patirtimi, sugedusio, veidmainiško aukštuomenės pasaulio ir miesto ydas bei idealizuotą kaimo gyvenimą. Šiems aprašymams autorius pasitelkia įvairaus pobūdžio pasakojimus nuo satyrinių vaizdelių, komiškų eilėraščių iki idilių. Tad kūrinį pavadinčiau vaizdžia sentimentalizmui būdingo antiurbanizmo arba rustikalizmo ir naujos pedagoginės minties interpretacija, kuriai originalumo ir tam tikro komiško suteikė tai, jog tekstas buvo prisodrintas asmeninio gyvenimo detalių ir autoriaus išpažinimų.

28 Elżbieta Aleksandrowska, Wincenty Ignacy Marewicz, in: *Pisarze polskiego oświecenia*, p. 332, 338.

29 *Ibid.*, p. 332.

30 *Projekt nieuskuteczniony prozą i wierszem Wincentego Ignacego Marewicza, Rotmistrza Woiewództwa Trockiego*, w Warszawie: [s. n.], 1788.

31 Elżbieta Aleksandrowska, Marewicz Wincenty Ignacy, in: *PSB*, t. XIX, p. 634.

Autorius kūrinių *Neįgyvendintas projektas* suskirstė į dešimt dalių: tai buvo dedikacija, *Istorinis įvadas* (*Wstęp historyczny*), *Projektas* (*Projekt*), *Miesto ir gyvenimo jame pasekmių aprašymas* (*Opisanie miasta i skutków w nim życia*), *Kaimo su jo žavesiu ir nauda aprašymas* (*Opisanie wsi z iey powabami i użytkami*), *Abiejų lyčių edukacijos sistema* (*Systema Edukacyi dla Plci oboiey*), *Atsitikimas, arba Damoms naudingas pasakojimas* (*Trafunek czyli Powieść Damom użyteczna*), *Apsakymo pabaiga* (*Koniec powieści*), *Kreipimasis į karalių* (*Królu!*), *Atsakymas į draugo pastabas* (*Odpowiedź na Uwagi Przyjaciela*).

Neįgyvendintą projektą V. I. Marevičius dedikavo kunigaikščiui Adomui Kazimierui Čartoriskiiui, kuris pats domėjosi ir rašė pedagogikos klausimais, vadovavo Riterių mokyklai, buvo Tautinės edukacinės komisijos narys³². Dedicacijoje autorius kreipiasi į A. K. Čartoriskį kaip į idealųjį Apšvietos pilietį ir aukštuomenės narį. Jis rašo, kad nedrįstų kreiptis į kunigaikštį, skirdamas jam kūrinių ir prašydamas globos, jei šis būtų „pataikavimo mėgėjas ir teisybės priešas, [...] didesnis savo paties, o ne Tėvynės gėrio bičiulis“ ir jei jį „ne teisybė, o interesai valdytų [...], jei labiau vertintų kilmę, turtą ir pareigybes, negu protą, pilietiškumą ir dorybes“³³. Be to, kaip būdinga V. I. Marevičiui, skelbusiam egalitarizmo idėjas ir dažnai besiskaudinančiam dėl nelygiavertės bajorų padėties, jis lyg su priekaištu rašo didikui apie savo žemesnę padėtį: „Tapk, Kunigaikšti, nors valandėlei kaip aš, Marevičiumi, / Ir sakau: niekas niekada Tavęs niekur nepriims.“³⁴

Po dedikacijos tolesnis projekto dėstymas pradedamas dalimi, pavadinta *Istorinis įvadas*, kuri iš tiesų nėra „didžiosios“ istorijos pasakojimas, o tik „mažoji“, labai asmeninė istorija. Joje V. I. Marevičius išdėsto kunigaikščiui nelaimingos meilės kilmingai merginai, kurią sąlygiškai vadina Lauros vardu, istoriją, vėliau pereina prie pasakojimo apie nesėkmingų piršlybų varšuvietei, kurią pavadina Rožės vardu, istorijos ir paaiškina, kad toliau dėstomas projektas buvo skirtas pirma vienai, po to kitai mylimajai kaip jų būsimo gyvenimo planas. Šioje dalyje V. I. Marevičius prisistato kaip patriotinės visuomenės dalies atstovas – toks, kuriam rūpi Tėvynės likimas ir pilietinės pareigos, kuris teikia pirmenybę tautiniams rūbams prieš kosmopolitizmui atstovaujančius „frakuotuosius“ tautiečius. Kaip tik pastarąjį sau į vyrus buvo išsirinkusi Rožė ir tai, anot V. I. Marevičiaus, parodo jos tuštybę: „Ji mėgo aptemptus rūbus, o aš [vilkiu] kontušą. Ji mėgsta pataikavimą,

32 Helena Waniczkówna, Czartoryski Adam Kazimierz, in: *PSB*, t. IV, Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1987, p. 249–257. Apie A. K. Čartoriskio švietimo tobulinimo, mergaičių lavinimo projektus žr.: Kamilla Mrozowska, *op. cit.*, p. LVII–LXV; Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Lyčių vaidmenys viešojoje ir privačioje veikloje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, in: *Moterys, darbas, šeima. Lyčių vaidmenys užimtumo sferoje: sociokultūrinis aspektas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, p. 176–177; Jolita Sarcėvičienė, *op. cit.*, p. 158–166; Olga Mastianica, „Moterims, kurios gimdo tėvynei sūnus“: moters vaidmuo formuojant tautinę tapatybę, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 2, p. 172–179.

33 *Projekt nieuskuteczny*, p. [2–6] (čia ir toliau citatų vertimai iš lenkų kalbos – straipsnio autorės).

34 *Ibid.*, [p. 6].

o aš nuoširdumą. Ji kalba apie madas ir šokius, o aš apie ūkį ir piliečių pareigas. Ji mėgsta juoktis, o aš moralizuoti.“³⁵

Ši kūrinio dalis, parodanti asmeninio gyvenimo nesėkmes, drauge buvo to meto visuomenės, kurioje nevertinamos dorybės, kritika. V. I. Marevičiaus visuomenės matymas iš esmės atitiko sentimentalizmo literatūros kanonus³⁶. Jo kūryboje buvo dažnas žmogaus atsiskyrimo nuo visuomenės, kurioje tarpasmeniniai ryšiai pagrįsti netikromis vertybėmis, motyvas. Literatas nuolat pabrėžė esantis svetimas tokioje visuomenėje. Pats V. I. Marevičius manė, kad nuoširdumas ir atvirumas buvo jo didžioji dorybė. Apie tai kalba paskutinėje *Neįgyvendinto projekto* dalyje, kuri parašyta lyg atsakymas draugui, priekaištaujančiam dėl per daug didelės jo kūrinių drąsos. Rašytojas atsako taip: „Išpėjį mane, bičiuli, kad mano drąsus teisybės sakymas gali atnešti blogų pasekmių. Tačiau negaliu kitaip. [...] Žinok, bičiuli, kad tokia yra mano esybė, prisotinta meilės tiesai, kad ir po mirties ant mano antkapio įrašas išdavystę smerks, o dorybę girs.“³⁷

Neaišku, ar tai, kad V. I. Marevičius taip atviravo apie asmeninio gyvenimo peripetijas, amžininkams buvo priimtina. Literatūriniam sentimentalizmui buvo būdingas jausminių patirčių aprašymas³⁸, tačiau V. I. Marevičiaus dėstymo būdas veikiausiai peržengdavo literatūrinio intymumo ribas, todėl skaitytojų galėjo nebūti traktuojamas per daug rimtai³⁹. Vis dėlto galime matyti, kad V. I. Marevičius kaip tipinis Apšvietos rašytojas visus poelgius ir darbus vertino iš visuomenės interesų perspektyvos. Savo kūrybos intencijas autorius apibūdino taip: „Nors tai yra neįgyvendintas projektas, manydamas, kad daugeliui jis gali būti naudingas, visą jį aprašysiu.“⁴⁰

Antroje kūrinio dalyje V. I. Marevičius pradeda savo būsimo gyvenimo plano dėstymą. Pagal jį rašytojas ketino atsivežti varšuvietę žmoną į Lietuvą ir apsigyventi su ja kaime, auginti ten vaikus ir užsidirbti duonai, dirbdamas žemę. Iš pradžių žmonai jis parodytų, kokia žalinga yra miesto aplinka ir koks idiliškas gyvenimas kaime. Kad įtikintų merginą, jis aprašo miestą, kuris kupinas nenatūralių ir nenaudingų dalykų, kuriame daugybė apsimetėlių, nusikaltėlių, parsišlavėlių ir amoralių žmonių, gyvenančių pertekliu. Tuomet aprašo kaimą, kuris vaizduojamas kaip

35 *Ibid.*, p. 27. Beje, mergaičių patriotinis ugdymas buvo viena iš svarbių XVIII a. pabaigos Abiejų Tautų Respublikos pedagogikos užduočių. A. K. Čartoriskio darbe, skirtame mergaičių edukacijos klausimams, moterims buvo priekaištaujama dėl abejingumo Tėvynės reikalams ir atsakomybės trūkumo, žr. Kamilla Mrozowska, *op. cit.*, p. LXV.

36 Plačiau apie tai žr. Teresa Kostkiewiczowa, Sentymentalizm, in: *Słownik literatury polskiego oświecenia*, p. 566–574.

37 *Projekt nieuskuteczniomy*, p. 163.

38 Teresa Kostkiewiczowa, Sentymentalizm, p. 567.

39 XIX a. antrojoje pusėje nedidelę studiją apie V. I. Marevičių parašęs Eustachijus Tiškevičius itin nepalankiai žiūrėjo į tokį atviravimą: „Darbelyje *Neįgyvendintas projektas* aprašo savo meilę Rozinai ir nepaprastai nuvargintų skaitytoją, kurio tai visai nedomina, jei nebūtų tikrai juokingų ar pajaukos vertų poelgių“, žr. Eustachy Tyszkewicz, *Wincenty Marewicz. Studium obyczajowe*, Warszawa: Drukarnia Gazety Warszawskiej, 1870.

40 *Projekt nieuskuteczniomy*, p. 12.

sentimentali Arkadijos mito interpretacija: tai ideali aplinka, kur žmonės yra naudingi visuomenei, dirba su džiaugsmu, yra sveiki ir linksmi⁴¹.

Žmonai pagrindęs būtinybę apsigyventi kaime, V. I. Marevičius *Neįgyvendintame projekte* pereina prie to, kaip jai pristatytų būsimų vaikų ugdymo sistemą. Aprašymą jis pradeda jų gyvenimo kaime idile, kai sutuoktiniai, susikibę už rankų ir iš visų pusių apsupti *Marevičiuku*, eina į gamtą ir kaip tik čia pagal autoriaus planą galėtų vykti hipotetinė vaikų pamoka. Visas mokymas būtų paremtas gamtos stebėjimu. Vaikai patys turėtų pasirinkti įdomų stebėjimo objektą, o tėvas jiems paaiškintų viską, ką apie jį žino. Pateiksiu ilgesnę citatą apie tokį mokymą:

Patiktų mūsų vaikams, pavyzdžiui, gandras, sėdintis su savo paukštyčiais medyje, po kuriuo įsikurtume, tuomet noriai jiems pasakočiau apie paukščio pavadinimą, rūšį, požymius, išskiriančius iš kitų paukščių, jo gyvenimo būdą. Iš to vieno pasakojimo, patenkinančio jų smalsumą, būtų jiems įsimenanti ir labai naudinga keleriopa paskaita. To paukščio prigimties ir išskirtinumo aprašymas su pasakojimu apie jo maistą, kuris susideda iš įvairių rūšių roplių, su pasakojimu apie tų roplių naudą ir žalą, jų dauginimosi ir naikinimo būdus, išmokytų juos didelės dalies gamtos mokslo, fizikos ir medicinos. Pasakodamas, kaip jauni rūpinasi atnešti maisto seniems ir ligotiems gandrums, išmokyčiau moralės mokslo [...]. Toliau pasakodamas, į kokius kraštus išskrenda žiemai, kaip tos vietos vadinasi, kaip tie kraštai valdomi, kodėl yra šiltesni nei mūsų kraštas, kuo jie yra turtingi, vaikams pramogaujant, išmokyčiau juos didelę dalį istorijos, geografijos ir politikos. Pabaigai to paukščio istorijos, papasakojęs, kad to paukščio polinkiai yra Viešpaties kūrinys [...], išmokyčiau juos, kaip garbinti Dievo Apvaizdą, kaip Jam dėkoti už malones, kaip gyventi pagal Jo nurodymus, kaip priimti Jo šventą valią, kaip saugotis nuodingų žmonių, negerbiančių Dievo ir t. t.⁴²

Šiame, gana naiviai skambančiame pamokos aprašyme vis dėlto galime atpažinti daugelį J. J. Rousseau suformuluotų natūralios edukacijos postulatų. Kaip buvo minėta, pagrindinis iš postulatų buvo tas, kad vaikas turi būti ugdomas pagal savo prigimtį ir pagal jį supančią gamtą. Natūralus ugdymas, anot filosofo, vyksta stebint

41 Apie tai plačiau žr. Lina Balaišytė, *op. cit.*, p. 308–311. Dalius Viliūnas pastebėjo, kad Respublikos sentimentalizme susidarė gana aiški antimiestietiška pakraipa, pabrėžusi ir poetizavusi kaimo gyvenimo vertybes. Beje, kaip tik jai atstovavo Čartoriskų dvaro Pulavuose poetas Feliksas Karpinskis. Antimiestietiška pakraipai D. Viliūnas priskiria ir rusoistą Mauricijų Pranciškų Karpį, pastebėjęs, kad Lietuvos raštijoje sunku rasti kitų autorių, labiau nekenčiusį „miesto“ (žr. Dalius Viliūnas, Vygandas Aleksandravičius, *op. cit.*, p. 200, 207). Keleriais metais anksčiau rašiusį V. I. Marevičių galėtume laikyti kitu tipiniu šios pakraipos atstovu.

42 *Projekt nieuskutecznyj*, p. 89–93.

gamtą, nes ji yra geriausia mokytoja, todėl mokinį reikia sudominti gamtos reiškiniais. J. J. Rousseau siūlo kelti vaikui prieinamus klausimus ir problemas bei leisti jam jas išspęsti, kad mokytūsi ne teorijos, o pažintų ją praktiškai. J. J. Rousseau teigimu, geras mokytojas nenurodinėja, o pasinaudoja natūraliu vaiko smalsumu⁴³. Būtent taip, kaip matyti iš pateiktos ištraukos, planuoja mokydamas vaikus elgtis V. I. Marevičius.

Pagal tolesnį savo projekto planą kiti pasivaikščiavimo metu vaikams siūlomi aptarti gamtos objektai galėtų būti skruzdėlė ir bitė. Autorius numato, kad vaikui skruzdėlė įkąstų ir jis imtų skųstis. Taip tartum būtų sukuriama situacija, kuri leistų efektyviai mokytis per tiesioginę juslinę patirtį, skausmo ir malonumo impulsus ir t. t., kaip ir siūlo J. J. Rousseau⁴⁴. Filosofas taip pat nurodo, kad vaikai būtų palaipsniui pratinami prie bjaurių ir gąsdinančių dalykų, jiems žaidžiant ir pramogaujant⁴⁵. Matome, kad V. I. Marevičiaus plane jis, vabzdžiui įgėlus, vaiką „tuoj pat išmokytų, kaip nuo vabzdžių įgėlimų gydytis, kaip šis vabzdys vadinasi, kokia jų prigimtis, kuo maitinasi, kaip dauginasi ir kaip su juo galima dorotis“. Po to pasakotų, kokią naudą atneša skruzdėlės⁴⁶.

Įdomu, kad gamtos stebėjimu V. I. Marevičiaus edukacijos sistemoje grindžiamas ir pilietinis vaikų auklėjimas. *Neįgyvendintas projektas* buvo rašomas tuo metu, kai valstybiniu mastu buvo vykdoma visuomenės telkimo ir patriotizmo ugdymo kampanija. To meto publicistikoje, pamoksluose, Tautinės edukacinės komisijos mokymosi programose buvo pabrėžiama pilietinių dorybių ugdymo ir asmeninių interesų derinimo su visuomenės poreikiais svarba. V. I. Marevičius, pats Ketverių metų seimo laikotarpiu rašęs kūrinis, persmelktus patriotine dvasia, naudingumo visuomenei siūlo mokyti vaikus, pasitelkus skruzdžių ar bičių pavyzdį: „[Skruzdės], drauge visuotiniam gėriui dirbdamos, mokytų lenkus, kaip Respublikos piliečiai vieningai turi rūpintis Tėvynės gėrove ir vardan jos dirbti.“⁴⁷ Visuose kūrinuose V. I. Marevičius demonstravo besąlyginę paramą valdovui, to siūlė mokyti ir vaikus: „[Bičių pavyzdžiu] išmokytume, su kokia pagarba turime paklusti mūsų valdantiejiems, būti ištikimi Karaliui, jį mylintys ir jam gera linkintys.“⁴⁸ Bičių avilio vieningumas būtų pavyzdžiu, kaip reikia susitelkti dėl savo valstybės: „[Stebėdami avilį] sužinotume, kad, norėdami laimingai ir gerai gyventi, apsaugoti valstybės įstatymais, turime drauge linkėti gero Karaliui ir Tėvynei, rūpintis savo tautos vieningumu ir šlove, veikti žodžiu, plunksna, darbai, pavyzdžiu, negailėti mokesčių mūsų krašto saugumui ir sustiprinimui.“⁴⁹

43 Natasha Gill, *op. cit.*, p. 185.

44 *Ibid.*

45 *Ibid.*

46 *Projekt nieuskuteczniony*, p. 95.

47 *Ibid.*, p. 96.

48 *Ibid.*, p. 100.

49 *Ibid.*, p. 101. 1788 m. patriotinio pakilimo atmosferoje pradėjo posėdžiauti Seimas, vėliau pavadintas Ketverių metų, arba Didžiuoju, seimu, kuris ėmėsi esminių valstybės reformų.

Abiejų Tautų Respublikoje, gyvenusioje gana neramioje, išorinių grėsmių pritvinkusioje atmosferoje, dažnas patriotinių kūrinių motyvas buvo neapykanta svetimiesiems, niekinantiems Tėvynę. Apie tai daugelyje kūrinių rašo ir V. I. Marevičius⁵⁰. Projekte tėvas vaikui rodytų, kaip reikėtų elgtis su atėjūnais tranų pavyzdžiu: „Po to pamatę, kaip veltėdis tranas iš avilių bites išvaro, išmoktume, kaip elgtis su atėjūnais iš italų, prancūzų, vokiečių kraštų, pas mus atvykstančiais nieko nedarbant pralobti, pašėpiančiais mūsų valdymą, religiją, drabužius ir papročius.“⁵¹

Reikia pastebėti, kad kūrinyje *Emilis* J. J. Rousseau pateikia edukacinę teoriją, paremtą individualia raida, kaip opozicinę pilietinei edukacijai⁵². Tačiau dešimtmėčiu vėliau parašytose *Pastabose Lenkijos valdymui* J. J. Rousseau švietimą jau matė kaip svarbiausią patriotiškumo ugdymo priemonę Respublikoje: „Būtent švietimas turi suteikti sieloms nacionalinę formą ir taip suformuoti jų [vaikų] nuomones ir skoniums, kad jos taptų patriotiškomis pagal polinkį, pagal aistras ir pagal būtinumą.“⁵³ Romane *Emilis* J. J. Rousseau apskritai atskiria fizinį ir moralinį vaiko ugdymą, teigdamas, kad dorybių auklėtinį galima mokyti tik vėlesnėse raidos stadijose, skirtingai negu kiti Apšvietos pedagogikos teoretikai, manę, kad šie procesai turi vykti paraleliai⁵⁴. Matome, kad V. I. Marevičius buvo pastarojo ugdymo būdo šalininkas.

Veikiausiai esminis V. I. Marevičiaus įsivaizduojamos ugdymo sistemos skirtumas nuo J. J. Rousseau edukacijos teorijos buvo religinis mokymas. J. J. Rousseau romano protagonistas Emilis sau religiją turėjo pasirinkti tik suaugęs, o doros jį turėjo mokyti kiekviename žmoguje esantis dieviškas instinktas arba vidinis balsas – sąžinė. Jo teigimu, sąvokos „siela“, „Dievas“ yra beprasmės vaiko jausmams ir reikia laiko, kol mokinys išsivaduos iš juslinių įspūdžių ir supras šiuos terminus⁵⁵. V. I. Marevičius, kurio pasaulėžiūra rėmėsi patriotiniais idealais ir tikėjimu, religinį vaiko mokymą pradėtų nuo mažumės, o gamtos stebėjimas, anot jo, paskatintų vaiką garbinti Dievą. Be jau minėto mokymo apie gandrą, *Neįgyvendinto projekto* autorius Kūrėjo didingumą vaikams vaizdžiai parodytų ir per skruzdės sandarą bei gyvavimą: „Tuomet išnagrinėję mažytį skruzdės kūnelį, pamatytume tobulą kiekvienos dalies išdėstymą, paklaustume, kas taip tobulai sukūrė, kas davė tokį sumanumą, jėgą, maistą, saugumą? Taip įsitikintume išmintingo, teisingo,

V. I. Marevičius tais pačiais metais publikavo eilėraštį *Luomams, susirinkusiems į Seimą (Do Stanów Sejmujących)*, kuriame pateikė patarimų ir palinkėjimų Seimo pasiuntiniams ir karaliui. Literato patarimai ir šiame kūrinyje buvo panašūs: pasirūpinti valstybės ir jos sienų saugumu, būti vieningiems ir ištikimiems karaliui. Plačiau apie tai žr. Lina Balaišytė, *op. cit.*, p. 312.

50 Plačiau apie tai žr. *Ibid.*, p. 311–312.

51 *Projekt nieuskutecznyj*, p. 100.

52 Natasha Gill, *op. cit.*, p. 182.

53 Jean-Jacques Rousseau, *Pastabos Lenkijos valdymui ir numatomai jos reformai*, p. 53.

54 Natasha Gill, *op. cit.*, p. 189.

55 Teresa Kostkiewiczowa, Zofia Sinko, *op. cit.*, p. 540.

gailestingo, visagalio Dievo didybe.⁵⁶ Praktiškai kiekvieno gamtos reiškinių stebėjimas šioje edukacijos sistemoje turėjo pamokyti vaiką, kad dėl visko turime dėkoti Sutvėrėjui ir jį garbinti.

Vis dėlto galime pastebėti, kad V. I. Marevičiaus siūlomo ugdymo eiga yra panaši į J. J. Rousseau modelį. Jo teorijoje vaiko ugdymas sudaro evoliucinį procesą, vykstantį pagal tam tikras raidos stadijas⁵⁷. V. I. Marevičius taip pat siekia mokant atsivėlgti į vaiko amžių ir polinkius: „Pradėtume nuo mokslų, pritaikytų prie atitinkamo jų amžiaus [...], mokydami eitume paskui mūsų vaikų polinkius, iš lėto juos pakreipdami į mūsų tikslus.“⁵⁸

Kaip ir J. J. Rousseau teorijoje, V. I. Marevičius ugdymo procesą pradėtų nuo kūdikystės, kai tėvas stengiasi supažindinti vaiką su aplinkiniu pasauliu per jusles. Tėvas duoda kūdikiui įvairių daiktų, kad šis matydamas, čiuopdamas, ragaudamas, klausydamas pažintų jų išorines savybes.⁵⁹ J. J. Rousseau išplėtojo šią žinių gavimo metodiką, pagrįstą tuo, kad vaikas reiškinius ištiria pats, savarankiškai. Jis parodė didelę vaiko pastabumo, smalsumo bei aktyvumo lavinimo reikšmę, mokant jį tiesiogiai bendrauti su gamta⁶⁰. J. J. Marevičius savo sugalvotoje sistemoje taip pat leistų vaikui išsirinkti patinkančius objektus, pvz., tikrą ir dirbtinę rožę, ir skatintų suprasti, kuo tie daiktai yra panašūs ir kuo skirtingi, kokia jų paskirtis ir pan.⁶¹

Kitas svarbus natūralaus ugdymo aspektas buvo supažindinimas su fiziniu darbu. J. J. Rousseau romane Emilis mokomas staliaus amato, vėliau supažindinamas su kitais amatais, nes tik rankų darbas, anot autoriaus, leidžia būti žmogui

56 *Projekt nieuskuteczniony*, p. 97.

57 J. J. Rousseau suskirstė ugdymą pagal tam tikras vystymosi stadijas: ankstyvoji vaikystė – nuo gimimo iki 5 metų, vaikystė – nuo 5 iki 12 metų, brendimas – nuo 12 iki 18 metų ir ankstyvoji suaugusiojo stadija – nuo 18 iki 20 metų. Pirmuose dviejuose etapuose akcentuotas fizinis ugdymas ir auklėtinio polinkiai, trečiame ugdomas protas, ketvirtame vyksta moralinis ugdymas, žr. Olga Jablonko, *Filozofia wychowania Jana Jakuba Rousseau*. Prieiga per internetą: http://pedagogika-filozoficzna.eu/wp-content/uploads/2017/12/9-Jablonko-100-107-pf_11-12.pdf.

58 *Projekt nieuskuteczniony*, p. 57.

59 „Kūdikį linksminčiau, padėdamas prieš akis skirtingų spalvų daiktų, duočiau į rankas įvairaus šiurkštumo ir lygumo, skirtingo svorio. Jų klausai [ugdyti] skirčiau skirtingus garsus ir muzikos tonus, duočiau uostyti skirtingus nekenksmingus augalus“, žr. *Ibid.*, p. 104.

60 Olga Jablonko, *Filozofia wychowania Jana Jakuba Rousseau*.

61 „Kai [vaikas] pradės kalbėti ir geriau pažinti, pateikčiau įvairių blizgučių, klausdamas, kas tarp jų labiausiai patinka. Jei, pvz., patiktų tikra ir medžiaginė rožė arba kokia tabokinė, paklausčiau, kodėl ta rožė patiko – pagal spalvą, lygumą, kvapą ar dėl kitų dalykų, kokiomis jauslėmis supratai tos gėlės gražumą, kuo skiriasi tikra rožė nuo dirbtinės, koks rožės ilgis ir išorė, kokios jos gydomosios savybės ir nauda, kokį moralinį pamokymą galime gauti iš jos gražumo, apsupto aštrių spyglių ir t. t.? Kai visa tai vaikas suprastų dėl asmeninių pastebėjimų, patirčių ir mano pasakojimų bei pajautų savyje pasigėrėjimą jos gražumu ir pasibjaurėjimą spyglių sukeltu skausmu, liepčiau jam tai aprašyti ir papasakoti man pagal savo supratimą sklandžiai, aiškiai ir jautriai ir, įteikęs tą rožę kaip apdovanojimą, vėl klausčiau, kodėl ta tabokinė patiko, kam ji skirta, kuriais pojūčiais ji suprantama. Tokiam dėmesingumui nukreipiamas vaikas, dažnai klausiamas ir paskatinamas pagyrimais ir smalsumu, apie kiekvieną daiktą užtikrintai atsakytų [...]“, žr. *Projekt nieuskuteczniony*, p. 104–107.

laisvam visuomenėje. V. I. Marevičius ketina savo vaikus supažindinti su valstiečio darbu. Dalius Viliūnas pastebėjo, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės preromantizmas aktualizavo žemdirbystės kaip kilnios veiklos idealus⁶². Iš tiesų reformų laikotarpio Respublikos raštijoje valstietija dažnai buvo pristatoma kaip esmingiausia, geriausia visuomenės dalis, valstiečių darbas būdavo idealizuojamas, be to, paties V. I. Marevičiaus būsimo gyvenimo vizija buvo susijusi su žemės dirbimu – jis svajoto gauti iš karaliaus žemės sklypą, kurį dirbdamas būtų naudingas Tėvynei. Apie tai jis rašo *Neįgyvendinto projekto* priešpaskutinėje dalyje – kreipimesi į karalių⁶³. Įdomu, kad tuomet, kai V. I. Marevičius ketina supažindinti vaiką su žemdirbio darbu, jame vėl „pabunda“ visuomenės kritikas ir kaimą jis jau vaizduoja ne kaip Arkadiją, o kaip vietą, kur valstiečiai turi skurdžius būstus, prastus rūbus ir sunkų gyvenimą, „galingųjų nuskriausti, paniekinti ir nuskurdinti“. Savo vaikui V. I. Marevičius leistų išbandyti valstiečio darbą, kad „geriau suprastų jų darbo sunkumą ir turėtų gailestingumą tam vargšui luomui“⁶⁴.

J. J. Rousseau romane subrendusį Emilį auklėtojas grąžina į visuomenę ir jį formuoja, supažindindamas su įžymių žmonių biografijomis, aiškindamas istoriją. V. I. Marevičius savo edukacijos sistemoje numatė, kad po ankstyvojo ugdymo, pagrįsto gamtos stebėjimu, vėliau vaiką mokytų „gyvais“ (dorų žmonių) ir „negyvais“ (tinkamų knygų) pavyzdžiais⁶⁵. *Neįgyvendintame projekte* jis pateikia keliasdešimt amžininkų pavardžių, kurie galėtų būti jo vaikui pamaldumo, artimo meilės, nuolankumo, teisingumo, saikingumo, dvasininko pareigų atlikimo, Tėvynės meilės, pasiekimų žemės ūkio, laivininkystės ir prekybos, poezijos, išradimų, architektūros ir tapybos srityse pavyzdžiais⁶⁶. Anot jo, vaikui „pavyzdys duoda daugiau naudos nei mokslas“⁶⁷.

J. J. Rousseau romane vaiko ugdymas vyksta toli nuo civilizacijos, taigi ir nuo mokyklos. V. I. Marevičiui buvo artimas toks edukacijos būdas. Jis pats neigiamai vertino jėzuitų mokyklą, kurios nesugebėjo baigti, anot jo, dėl „vyresnybės griežtumo“. *Neįgyvendintame projekte* rašytojas kritiškai kalba apie „senąjį mokymą“ ir ironiškai aprašo savo tėvų „senovinę“ biblioteką, imituodamas barokinės religinės

62 Dalius Viliūnas, Vygandas Aleksandravičius, *op. cit.*, p. 214.

63 „Nenoriu veltui gautos duonos, nes nekenčiu veltėdžiavimo. Tik noriu, kad Jūsų Karališka Šviesybė duotų žemės, kurią savu darbu ir išmanymu dirbčiau ir būčiau naudingas. Naudingas Kraštui, skelbdamas savo žemdirbystės pasiekimus. Naudingas Jūsų Karališkai Šviesybei savo nesutepta ištikimybe ir savo palikuonių išugdymu tokiais pat piliečiais, dėl kurių Krašte nebūtų gėda“, žr. *Projekt nieuskuteczniony*, p. 152.

64 *Ibid.*, p. 101–102.

65 *Ibid.*, p. 114.

66 V. I. Marevičius mini aukštus Karūnos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pareigūnus, Bažnyčios hierarchus, pamaldumu ir labdara garsėjančias didikes, bet taip pat ir mokslininkų, poetų, mąstytojų ir menininkų pavardes, žr. *Ibid.*, p. 118–130.

67 *Ibid.*, p. 118.

literatūros kūrinių pavadinimus⁶⁸. Savo vaikui V. I. Marevičius numato duoti skaityti tik atrinktas knygas, kurios „nebūtų pripildytos pykčio ir kenksmingų teiginių“⁶⁹. Toks būdas galėtų būti artimas J. J. Rousseau įvestam „negatyvaus ugdymo“ metodui, paremtam tuo, kad mokytojas nieko neprimeta auklėtiniui, bet stengiasi jį apsaugoti nuo iš aplinkos gaunamų neigiamų nuostatų, pažiūrų ir idėjų⁷⁰.

Karštas visų valstybės reformų, taip pat ir naujus švietimo pagrindus formuojančios Tautinės edukacinės komisijos veiklos rėmėjas V. I. Marevičius šią instituciją taip pat matė kaip natūralaus ugdymo adeptę: „Gamta yra geriausia Mokytoja. Manychiau, toks požiūris į gamtą turėjo būti pretekstas Šviesiausiam Ponui ir garbingajai Edukacinei komisijai uždrausti kenksmingą senąjį jaunimo lavinimą, paremtą tik mokymusi atmintinai nesuprantamų užsieninių žodžių, ir pateikti su gamta suderintas taisykles, kurios lengviau suprantamos ir kurioms neiššvaistoma tiek daug laiko.“⁷¹

Paskutinis klausimas, kurį traktate kėlė J. J. Rousseau, buvo mergaičių ugdymas. Jo manymu, moterys privalėjo būti nuo jaunų metų ruošiamos žmonos ir motinos vaidmenims atlikti, nežadinant jose kitų susidomėjimų ir talentų. Toks ribotas mergaičių lavinimo supratimas atrodo stebinančiai Apšvietos epochoje. Abiejų Tautų Respublikoje XVIII a. antrojoje pusėje šiuo klausimu vyko gyvos diskusijos. To laiko pedagogikos teoretikai rašė apie žymiai platesnio mergaičių lavinimo, o ypač apie patriotinio jų ugdymo būtinybę⁷². Stebėtina, kad palankus visoms švietimo sistemos naujovėms V. I. Marevičius savo edukacijos sistemoje kalba tik apie mergaičių dorovės saugojimą. Jis rašo, kad bandytų įtikinti savo žmoną, jog negalima vaikų, o ypač mergaičių, atiduoti auklėti svetimiems („siųsti į miestą pas prancūzes“). Jis mano, kad mieste mergaitės išmoktų nereikalingų, tik aukštuomenei svarbių dalykų, o likusios kaime būtų ištikimos žmonos, doros motinos ir geros šeiminkės⁷³. Norėdamas įtikinti būsimą žmoną, jis pateikia pasakojimą, pavadintą *Atsitikimas, arba Damoms naudingas apsakymas*, kuriame vaizdžiai papasakoja neva paties matytą atsitikimą, kaip Varšuvoje gubernantės

68 Apie tai plačiau žr. Lina Balaišytė, *op. cit.*, p. 303–304.

69 *Projekt nieuskuteczniony*, p. 104.

70 Olga Jablonko, *Filozofia wychowania Jana Jakuba Rousseau*.

71 *Projekt nieuskuteczniony*, p. 109.

72 Apie tai plačiau žr.: Kamilla Mrozowska, *op. cit.*, p. LXIV–LXV; Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Lyčių vaidmenys viešojoje ir privačiojoje veikloje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, p. 175–178; Olga Mastianica, *op. cit.*, p. 172–182.

73 „Jei būtų rūpestingų tėvų prižiūrimos kaime, nemokėtų gal taip aukštai šokinėti, taip greitai pirštais braukti, taip meistriškai balintis ir rausvintis, taip meiliai treles dainuoti, taip mirksėti ir maivytis, taip linksmai juoktis ir kitų apkalbėti, taip pašiepti savus valstiečius, tokiu laisvu tonu kalbėti apie religiją ir įsipareigojimus, taip drąsiai mąstyti apie pagundas. Užtai būtų geros dukros, rūpestingos šeiminkės, ištikimos žmonos, dorybingos motinos, pavyzdingos kaimynės ir malonesnės ponios“, žr. *Projekt nieuskuteczniony*, p. 134–135.

doras, iš kaimo atvykusias auklėtines veda pas Seimo pasiuntinius pasilinksminti⁷⁴. V. I. Marevičius ragina būsimą žmoną, kad nuo pat mažų metų aiškintų mergaitėms, kaip gimsta vaikai, kokie gali būti vyrų kėslai, kokios gali būti pasekmės, ligos ir Dievo bausmės, ir net vestų mergaites dalyvauti gimdyne, kad jos pamatytų gimdyvės kančias⁷⁵. Tačiau iš V. I. Marevičiaus edukacijos sistemos nėra visiškai aišku, ar dukroms būtų skirtas tik dorovę saugantis ugdymas. Pasakodamas apie pamokas gamtoje, autorius nedetalizuoja, ar jos būtų skirtos abiejų lyčių vaikams, kaip nurodoma skyriaus pavadinime. Tekste jis mini pamokas, skirtas *Marevičiams*, vėliau aprašo abstraktaus „vaiko“ ar „kūdikio“ ugdymą, tad klausimas lieka atviras.

V. I. Marevičius visą savo edukacijos sistemą būsimai žmonai apibendrina trimis postulatais: „1. Stengtis, kad vaikai suprastų visų daiktų sandarą, prigimtį ir naudą. 2. Stengtis, kad turėtų jautrią širdį bjauriems ir gražiems dalykams. 3. Stengtis, kad turėtų gerus gyvus ir negyvus pavyzdžius, kuriais galėtų sekti. Negyvu pavyzdžiu vadinu raštus, gyvu – piliečius, šiuo metu gyvenančius ir garsius darbai.“⁷⁶

V. I. Marevičiaus aprašytas būsimų jo vaikų ugdymo planas, be abejo, nėra panašus į mokslinį pedagogikos traktatą. Gramatikos klase mokslus baigęs V. I. Marevičius, kaip galime spėti, nebuvo plačios erudicijos žmogus. Be to, buvo prisipažinęs, kad nemoka jokios užsienio kalbos, tad veikiausiai nebuvo susipažinęs nei su J. J. Rousseau, nei su kitais populiariais Vakarų pedagogikos teoretikų darbais. Galime spėti, kad žinias apie naujas edukacijos teorijas jis gavo iš antrinių šaltinių. Edukacijos klausimais dažnai rašyta to meto spaudoje, buvo leidžiami pedagogikos veikalai lenkų kalba, apie madingą natūralaus ugdymo teoriją buvo diskutuojama salonuose ir t. t. Tikėtina, kad V. I. Marevičius galėjo gauti žinių ir per asmeninius ryšius su išsilavinusiais, pedagogikos problemomis užsiimančiais asmenimis. Jis turėjo sąsajų su kai kurių didikų dvarais⁷⁷, Varšuvoje bendravo su proreformatoriškais literatais, tad laikmečio idėjos galėjo pasiekti jį įvairiais informaciniais kanalais.

74 *Ibid.*, p. 131–132.

75 *Ibid.*, p. 141–142.

76 *Ibid.*, p. 114–115.

77 Su knygos dedikatu, Tautinės edukacinės komisijos nariu A. K. Čartoriskiu, kaip pats tvirtina, V. I. Marevičius nebuvo pažįstamas, tačiau manytina, kad buvo susijęs su Vilniaus vyskupu Ignogu Jokūbu Masalskiu, buvusiu Tautinės edukacinės komisijos pirmininku, aktyviai veikusiu edukacijos srityje. Žinoma, kad iki 1783 m. V. I. Marevičius I. J. Masalskio lėšomis mokėsi geometrijos, vėliau V. I. Marevičius viename kūrinyje mini Vilniaus vyskupui rašytą ataskaitą (žr. Elżbieta Aleksandrowska, Marewicz Wincenty Ignacy, in: *PSB*, t. XIX, p. 632). Tačiau, koks ryšys juos siejo, sunku pasakyti. I. J. Masalskiui jis niekada nededikavo savo kūrinių, *Neįgyvendintame projekte* nemini jo tarp labiausiai nusipelnusių tautiečių. 1788 m. Vilniaus vyskupas jau buvo praradęs autoritetą dėl pinigų išėikvojimo ir prorusiškos veiklos, tačiau neatmestina, kad ankstesniais metais V. I. Marevičius galėjo palaikyti ryšį su vienu iš svarbiausių naujos edukacijos sistemos kūrėjų Respublikoje.

Apibendrinant reikėtų pastebėti, kad, nepaisant ribotų V. I. Marevičiaus galimybių tiesiogiai susipažinti su J. J. Rousseau raštais, *Neįgyvendintame projekte* rašytojo pateikta vaikų edukacijos sistema buvo artima Ženevos filosofo sukurtam natūralaus ugdymo modeliui. V. I. Marevičius remiasi postulatu, kad didžioji vaiko mokytoja yra gamta. Vaiko ugdymas jo projekte vyksta kaime, yra paremtas gamtos stebėjimu ir tiesiogine vaiko patirtimi. V. I. Marevičius savo sistemoje numato vaiko ugdymą nuo kūdikystės, aktyvų tėvų įsitraukimą į vaikų lavinimą, pritaria nuostatai, kad mokytojai turi atsižvelgti į vaiko amžiaus ypatybes ir vaiko individualius poreikius. Jis pasitelkia „negatyvaus ugdymo“ priemones, kai vaikas lyg ir veikia savo iniciatyva, bet yra nukreipiamas ugdytojo, saugančio vaiką nuo netinkamų dalykų. Drauge galime pastebėti, kad rašytojas adaptavo natūralios edukacijos sistemą, pasitelkdamas savo gyvenimo patirtį ir atsižvelgdamas į savo krašto aktualijas. V. I. Marevičiaus aprašyta lavinimo sistema yra nukreipta į dorą piliečio ugdymą. Ji paremta nuostatomis, kurias literatas deklaruodavo patriotinio pobūdžio kūriniuose: darbas visuomenės labui, paklusnumas karaliui, pagarba religijai, tautos vienybės siekis ir neapykanta svetimiesiems, kenkiantiems valstybei.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- [Marewicz Wincenty Ignacy], *Projekt nieuskuteczniony prozą i wierszem Wincentego Ignacego Marewicza, Rotmistrza Woiewództwa Trockiego*, w Warszawie, 1788.
- Rousseau Jean-Jacques, *Pastabos Lenkijos valdymui ir numatomai jos reformai*, iš prancūzų kalbos vertė Vygandas Aleksandravičius, in: Dalius Viliūnas, Vygandas Aleksandravičius, *Jeanas-Jacques'as Rousseau ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016, p. 43–113.
- Rousseau Jean Jacques, *Emil czyli o wychowaniu*, do druku przygot. Feliks Whorowski, przeł. Waclaw Husarski, Wrocław: Zakład imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1955.
- Aleksandrowska Elżbieta, Marewicz Wincenty Ignacy, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIX, Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1974.
- Aleksandrowska Elżbieta, Wincenty Ignacy Marewicz, in: *Pisarze polskiego oświecenia*, red. Teresa Kostkiewiczowa, Zbigniew Goliński, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994, p. 332–341.
- Aleksandrowska Elżbieta, Marewicz Wincenty Ignacy (1755–1822) in: *Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, t. 2, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2001, p. 427–429.
- Baggerman Arianne, Dekker Rudolf, *Child of the Enlightenment. Revolutionary Europe Reflected in a Boyhood Diary*, Leiden, Boston: Brill, 2009.
- Balaišytė Lina, Vincentas Ignacas Marevičius apie save ir Tėvynę: XVIII a. pabaigos literato (savi)refleksijos, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 6: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Personalijos. Idėjos. Refleksijos*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020, p. 294–322.
- Gill Natasha, *Educational Philosophy in the French Enlightenment. From Nature to Second Nature*, London, New York: Routledge, 2016.
- Jablonko Olga, Filozofia wychowania Jana Jakuba Rousseau. Prieiga per internetą: http://pedagogika-filozoficzna.eu/wp-content/uploads/2017/12/9-Jablonko-100-107-pf_11-12.pdf.

- Kostkiewiczowa Teresa, Sinko Zofia, Russoizm, in: *Słownik literatury polskiego oświecenia*, pod redakcją Teresy Kostkiewiczowej, Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 2002, p. 536–543.
- Kostkiewiczowa Teresa, Sentymalizm, in: *Słownik literatury polskiego oświecenia*, pod redakcją Teresy Kostkiewiczowej, Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, 2002, p. 566–574.
- Kot Stanisław, *Historia wychowania*, t. 2: *Wychowanie nowoczesne (od połowy w. XVIII do współczesnej doby)*, Lwów: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, 1934.
- Mastianica Olga, „Moteryms, kurios gimdo tėvynei sūnus“: moters vaidmuo formuojant tautinę tapatybę, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 2: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Valstybė. Kultūra. Edukacija*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 172–182.
- Mrozowska Kamilla, Wstęp, in: *Pisma i projekty pedagogiczne doby Komisji Edukacji Narodowej*, wybrała, wstępem i przypisami opatrzyła Kamilla Mrozowska, Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973, p. I–LXXIII.
- O'Malley Andrew, *The Making of the Modern Child: Children Literature in the Late Eighteenth Century*, New York: Routledge, 2012.
- Petlak Anna, Wprowadzenie do lektury, in: Wincenty Ignacy Marewicz, *Zbiory poetyckie*, opracowała i wstępem opatrzyła Anna Petlak, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2018, p. 13–81.
- Sarcevičienė Jolita, Tėvai, vaikai ir ugdymas namuose XVIII a. antrojoje pusėje, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 2: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Valstybė. Kultūra. Edukacija*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 148–171.
- Szybiak Irena, Kamińska Janina, Idee wychowawcze Jeana-Jacques'a Rousseau w przepisach dla szkół Komisji Edukacji Narodowej, in: *Szkola, nauczyciel, wychowanie. Wybór studiów z okazji jubileuszu 75. urodzin i wieloletniej pracy naukowej*, red. Janina Kamińska, Adam Fijałkowski, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2016, p. 447–456.
- Szykowski Maryan, *Mysł Jana Jakóba Rousseau w Polsce XVIII wieku*, Kraków: Akademia Umiejętności, 1913.
- Šmigelskytė-Stukienė Ramunė, Lyčių vaidmenys viešojoje ir privačioje veikloje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, in: *Moterys, darbas, šeima. Lyčių vaidmenys užimtumo sferoje: sociokultūrinis aspektas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, p. 165–197.
- Šmigelskytė-Stukienė Ramunė, Brusokas Eduardas, Glemža Liudas, Jurgaitis Robertas, Rakutis Valdas, *Modernios administracijos tapšmas Lietuvoje: valstybės institucijų raida 1764–1794 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2014, p. 158.
- Šmigelskytė-Stukienė Ramunė, Child education in the family of Michał Kleofas Ogiński (1765–1833), in: *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, 2019, Nr. 3–4, p. 7–21.
- Tyszkiewicz Eustachy, *Wincenty Marewicz. Studium obyczajowe*, Warszawa: Drukarnia Gazety Warszawskiej, 1870.
- Viliūnas Dalius, Aleksandravičius Vygandas, *Jeanas-Jacques'as Rousseau ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2016.
- Waniczkówna Helena, Czartoryski Adam Kazimierz, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV, Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1987, p. 249–257.
- Żołądź-Strzelczyk Dorota, Kilka uwag o znajomości dzieła Jana Jakuba Rousseau w Polsce na przełomie XVIII i XIX wieku, in: *Problemy Wczesnej Edukacji*, 2015, Nr. 2 (29), p. 7–15.

LINA BALAIŠYTĖ – dailės istorikė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kultūros tyrimų instituto Dailės istorijos ir vizualiosios kultūros skyriaus mokslo darbuotoja. Tyrinėja XVII–XVIII a. socialinę Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dailės istoriją.

Elektroninis paštas l.balaisyte@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6712-4508

WINCENTY IGNACY MAREWICZ'S "A SYSTEM OF EDUCATION FOR BOTH SEXES": ABOUT AN ADEPT OF NATURAL EDUCATION IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA

LINA BALAIŠYTĖ

Lithuanian Culture Research Institute

The article discusses the system of children's education presented in *Projekt nieuskuteczniomy prozą i wierszem* (1788; The Unfulfilled Project in Prose and Verse) by Wincenty Ignacy Marewicz (1755–1822). The article examines how the writer, who came from the petty nobility of the Grand Duchy of Lithuania, adapted the new ideas of pedagogy that were spreading in Europe in the second half of the eighteenth century. An attempt is made to discern what was typical in W. I. Marewicz's work and what individual nuances were given to it by a particular personality. In the work discussed, the author's pedagogical views are presented in the chapter "Systema Edukacyi dla Płci oboiey" (A System of Education for Both Sexes). The writer sets out his system like a narrative to his future wife about how he would bring up their future children. It is noteworthy that although the access to the works of Western pedagogical theorists was limited, the system of children's education described by W. I. Marewicz was close to the model of natural education developed by Jean-Jacques Rousseau. W. I. Marewicz based his work on the postulate that the child's great teacher is nature. In his project, the child's upbringing takes place in the countryside and is based on observation of nature and the child's direct experience. The writer envisages the upbringing of the child from infancy, the parents' active involvement in their children's education, and supports the notion that teachers should take into account the child's age characteristics and individual needs. He resorts to the means of 'negative education', when the child seems to be acting on his or her own initiative, but is guided by an educator who protects the child from wrong things. At the same time, we can observe that W. I. Marewicz adapted the system of natural education by using his own life experience and taking into account the realities of his own country. The educational system described by W. I. Marewicz is aimed at the upbringing of a decent citizen. It is based on the attitudes that the writer used to declare in his patriotic works: work for the good of society, obedience to the king, respect for religion, the striving for the unity of the nation, and hatred of outsiders who undermine the state.

Key words: Wincenty Ignacy Marewicz, eighteenth-century literature, natural education, Jean-Jacques Rousseau.